

**JEANNEKE SCHOLTENS
& TIM VREUGDENHIL**

HOOP

GELOVEN IN
de toekomst

*De dominee die trends spot en de
toekomstonderzoeker die zin geeft*

**JEANNEKE SCHOLTENS
& TIM VREUGDENHIL**

HOOP

GELOVEN IN
de toekomst

KokBoekencentrum Uitgevers – Utrecht

Ontwerp omslag en illustraties: Studio Morf, Haarlem
Lay-out binnenwerk: Geertje van Dijk / gewoongeertje.nl

ISBN 978 90 435 4142 8

ISBN 978 90 435 4164 0 (e-book)

NUR 700

www.kokboekencentrum.nl

© 2024 KokBoekencentrum Uitgevers, Utrecht

Alle rechten voorbehouden

KokBoekencentrum Uitgevers vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruik gemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

INHOUD

Wat heb je in handen?	7
1. Wat ZIE je?	21
2. Wat GELOOF je?	53
3. Wat DOE je?	95
Wat nu?	112
Bronnen	115

WAT HEB JE IN HANDEN?

We zijn reuzebenieuwd: Waarom heb je dit boek in handen? Wat zoek je? Wat hoop je te vinden? Wij hebben onszelf natuurlijk afgevraagd wat we hopen te geven. Allereerst inspiratie, een nieuwe manier van kijken, orde in chaotische tijden, een beetje grip zelfs. En natuurlijk vertrouwen, een rotsvast geloof in de toekomst. Maar bovenal hopen we je handelingsperspectief te geven; dat je niet alleen kunt waarnemen hoe trends onze tijdgeest vormen en kleuren, of hoe je geloof kunt vinden, maar vooral hoe je tot actie kunt overgaan. Dat je ervaart dat je zelf iets kunt doen om invulling aan je hoop te geven. Voordat je verder leest, stellen we onszelf graag aan je voor. Wij zijn Jeanneke en Tim. Tim is dominee en Jeanneke is toekomstonderzoeker, maar dat zegt nog niet zoveel. We zullen daarom maar direct kleur bekennen.

■ **JEANNEKE:** Voluit heet ik Jeanneke Petronella Maria Scholtens-van Schaik. Gedoopt als kind in

de katholieke kerk voor de bühne, maar keurig afgedroogd nog voor ik weer thuis in mijn wiegje lag. Ik ben getogen in een niet-gelovig gezin, heb op een katholieke basisschool mijn weesgegroettes geleerd en ben op het gymnasium knal-atheïstisch geworden om, zoals velen, met de jaren mild-agnostisch te worden. Ik heb een fascinatie voor de kerk en voor geloof. Ik verlang naar gemeenschapsgevoel. Eerder al onderzocht ik de toekomst van de kerk en ging ik op zoek naar de extase van religie voor mijn boek *Roes*. De roes heeft allerlei dimensies. Ook een goddelijke of hemelse. Ik werk nu aan mijn volgende boek met als titel *De toekomst is fantastisch*.

- **TIM:** En ik heet Willem Jan Matthijs Vreugdenhil, gedoopt door mijn grootvader Willem. Ook een soort bühne, maar dan heel serieus. Getogen in een gelovig en kerkelijk betrokken gezin, met bijbehorende levensbeschouwelijke scholing, van basisschool tot universiteit. Dat laatste kan als je theologie gaat studeren. Ik ben geïnteresseerd in ieder standpunt dat bevlogen wordt ingenomen. In mijn dagelijks werk en persoonlijke geloof horen daar veel christelijke denkers bij, maar net zo goed bezielde atheïsten. Ik werk sinds m'n 25ste voor de kerk als dominee en loop er vaak tegenaan dat het volgens mij heel anders moet. Meestal ga ik dat dan ook maar gewoon probe-

ren. Over waarom de kerk toekomst heeft, schreef ik in *Stand-up theology* (2018) en *Opener dan Ooit* (2021).

- **JEANNEKE:** Als toekomstonderzoeker houd ik de tijdgeest nauwlettend in de gaten. Ik schrijf en spreek over opkomende trends voor organisaties, merken en vooral mensen. Dat doe ik meestal buiten, en soms ook binnen de kerk. Ik onderzoek en bespreek grote thema's, die tegelijkertijd klein en intiem zijn. De toekomst van seks. De toekomst van dood. De toekomst van kerk. Voor menige Nederlander is 'kerk' een spannend woord. Bestaat die nog? Dat past toch niet in deze tijd? Hoe kan de kerk – in de betekenis van geloofs-gemeenschap en van gebouw – zich positioneren in een samenleving die zowel seculier als multireligieus is? Een geweldig vraagstuk, vind ik. En dat voor iemand die niet gelovig is.
- **TIM:** Ik bracht in 2020 en 2022 missionaire trendredes uit. Een trendrede is voor mij een wervend verhaal waarbij de luisteraar of lezer enerzijds van alles herkent en anderzijds op nieuwe ideeën wordt gebracht. Als theoloog ben ik goed thuis in de geschiedenis van het christendom. Ik ben erdoor gefascineerd hoe vaak de kerk zichzelf opnieuw heeft moeten uitvinden. Achter dat woordje 'kerk' gaan enorme paradigmawisselingen

schuil. De kerk van Augustinus is heel anders dan de kerk van Luther, en wat ik in Amsterdam doe onder de naam Citykerk is ook weer anders. Ik vind het erg jammer dat kerken vandaag vooral bekend staan als plekken van behoudzucht. Er zijn trouwens genoeg kerken in Nederland die supergoed op de tijdgeest inspelen. Meestal groeien ze snel, al vind ik ze over het algemeen beter innoveren in hun vormen dan in hun inhoud. Met een beroep op de Bijbel wordt die vrij gemakkelijk als 'tijdloos' gepresenteerd. Terwijl alles in de Bijbel tijdgeest ademt. Dat motiveert me juist om de tijdgeest van nu te duiden. Als je dat doet, ontdek je nieuwe vragen, behoeften en mogelijkheden. En daar kun je als kerk op inspelen.

We hopen dat je nu een beetje beeld hebt bij ons. Dit boek is een coproductie. We inspireren elkaar. De dominee vindt roes een tof woord, heeft daar allerlei gedachten over en slaat aan het trendwatchen. De toekomstonderzoeker gaat aan op het woord 'missionair' en wordt een soort dominee. In ons hoofd hebben we samen al menig kerkgebouw gekocht, om boven de houten voordeur een groot bord op te hangen: RELIGIE, ROES & REURING. Lijkt ons een heerlijke plek. Onze verbinding gaat dus verder dan twee mensen die een interesse voor tijdgeest delen. Samen staan we ook symbool voor een grotere trend. Terwijl veel Nederlandse kerken langzaam krimpen,

springen toekomstonderzoekers en trendwatchers in het gat dat kerkdiensten, preken en andere stichtelijke verhalen achterlaten, om duiding en zin te geven. Er is bijna geen congres of evenement meer denkbaar zonder dat een futurist of trendwatcher, een psychiater of soms zelfs een dominee aan het woord is geweest. Allemaal om chocola te maken van de tijd. Trendwatchen is zo gezien het nieuwe preken.

■ **JEANNEKE:** Tim en ik zoeken elkaar regelmatig op om onze trendradars op elkaar af te stemmen. We bespreken met elkaar welke trends en ontwikkelingen we zien opkomen, we proberen te ontdekken wat we geloven, welke verhalen we delen, en welke waarden. En natuurlijk gaat het gesprek steeds over welke behoeftes we waarnemen in de samenleving en hoe die behoeftes veranderen. Op heel veel momenten komen we uit bij het woord HOOP. We komen erachter dat wij, ondanks ons verschil in religieuze overtuigingen, in dat opzicht in hetzelfde geloven. Wij geloven, rotsvast, in de toekomst. En volgens ons zouden meer mensen dat moeten doen. Zo missionair zijn we wel.

■ **TIM:** Ik kom heel graag bij Jeanneke op kantoor. Daar zie je de tijdgeest namelijk liggen. In een grote ruimte liggen hoge stapels boeken en rapporten, per thema of project gerangschikt. Waar

ik in mijn thuisbibliotheek vooral de geschiedenis voel, ademt Jeannekes kantoor de toekomst. Tijdens een van onze gesprekken kreeg ik een gedachte. In een brief van de apostel Petrus (uit het Nieuwe Testament) staat de mooie zin dat je altijd bereid moet zijn om te vertellen over de hoop die in je leeft. Dat is in het vroege christendom een belangrijke reden geweest waarom de kerk zo snel groeide. Ik zou het geweldig vinden als christenen en mensen die een andere religie aanhangen in de eerste plaats als hoopvolle mensen worden herkend. Omdat ze iets te vertellen hebben. Niet over hoe het moet of zit, maar over wat ze hopen. Net zo belangrijk vind ik het dat mensen die hoopvolle verhalen vertellen zonder dat ze religieus zijn, (h)erkennen dat ze een missie hebben.

We speelden met het idee om een derde missionaire trendrede samen te schrijven. We ontdekten dat HOOP zelf een grote trend aan het worden is. Zo ontstond dit compacte boek waarin we deze trend eens goed onder de loep nemen. Dat doen we om te beginnen voor onszelf. We vertellen aan elkaar welke hoop in ons leeft. En verder hebben we steeds de kerk op het oog. In een brede betekenis, dus zowel de geloofsgemeenschap als het gebouw. De toekomst van beide gaat ons aan het hart. Maar waar je misschien vroeger nog kon denken dat je voor zaken

als geloof en hoop naar de kerk moest, zien we in de huidige tijd hoe belangrijk het is dat de samenleving hoop ontwikkelt. Hoop is iets voor in de kerk en op de markt, op kantoor en in de trein, in de gezondheidszorg en thuis, kortom: overal. Daarom schrijven we over HOOP voor iedereen die dit maar enigszins herkent. Vooral voor wie wel wat hoop kan gebruiken.

WAT IS HOOP?

We zullen het woord 'hoop' heel vaak gebruiken. Daarom nu een eerste korte omschrijving, wat is hoop eigenlijk? Daar zijn sinds mensenheugenis veel verschillende antwoorden op gegeven. Een beroemde versie van een antwoord zijn de teksten van de oud-testamentische profeet Jesaja. Zijn volk is vanuit Jeruzalem in ballingschap naar Babel weggevoerd. Daar begint de profeet te vertellen. Over een pad dat gebaad wordt door de woestijn. Over een wildernis die tot bloei komt. Over de dag dat een koning besluit om het volk terug naar huis te laten gaan. Het zijn onovertroffen visioenen van heimwee en verlangen. Van hoop op een betere toekomst en een nieuwe wereld.

Een hedendaags voorbeeld is Barack Obama. *The audacity of hope* is een van de boeken die hij schreef, al voordat hij president werd. 'Hoop is dat ding in ieder van ons dat hardnekkig blijft zeggen, tegen alle verdrukking in, dat ons iets beters staat te wachten

als we de moed hebben ons daarnaar uit te strekken, ervoor te werken en ervoor te vechten.¹

Hoe kijken wijzelf naar hoop? Je zou er bijna niets meer over durven zeggen. Maar hoop is niet alleen voorbehouden aan de groten der aarde. Hoop is universeel. En ieder mag er zijn eigen ervaring over delen of omschrijving van geven. Stel je een paar mensen voor, aan een tafel of in een kring, die aan elkaar gaan vertellen wat ze écht hopen. Voor zichzelf, voor een ander, voor de wereld. Het levert per definitie intense en verbindende momenten op.

Wij beschouwen hoop als een optelsom van drie delen: goed kunnen kijken en voelen, weten wat je gelooft én durven doen. Je vindt ze alle drie terug bij zowel schrijvers uit de oudheid als bij de Obama's van deze tijd. En ook in de verhalen over hoop die een wereldwijd publiek aanspreken zijn deze elementen altijd duidelijk aanwezig. Denk bijvoorbeeld aan de beroemde rede 'I have a dream' van Martin Luther King of aan de speech over bloed, zweet en tranen van Winston Churchill. Een goed verhaal over hoop leert je niet alleen hoe de spreker of schrijver kijkt, gelooft en doet. Zo'n verhaal daagt per definitie uit:

1 *'Hope is that thing inside us that insists, despite all evidence to the contrary, that something better awaits us if we have the courage to reach for it, and to work for it, and to fight for it.'* Dit citaat komt uit Obama's toespraak op 3 januari 2008 na het winnen van de eerste voorverkiezingen in Iowa.

wat zie jij? Wat geloof jij? Wat doe jij? Samengevat in één vraag: wat hoop jij?

Bij organisaties, of ze nu ideëel of commercieel zijn, werkt dit net zo. Zodra je iets als een missie, visie of klantbelofte formuleert, gaat het erover of je van betekenis bent. Niet pas aan het einde, maar als startpunt. Natuurlijk wil je zichtbaar zijn, klanten vinden, impact hebben, geld verdienen. Maar dat zijn afgeleide doelen. De meest betekenisvolle vraag is: waartoe is onze organisatie op aarde? Dat vraagt om goed kunnen kijken en voelen. Wat speelt er in de wereld? Wat zie je gebeuren in je land, je stad of dorp? Wat maakt dat jouw organisatie in deze tijd en voor bepaalde mensen relevant is? Vervolgens omschrijf je je visie. Je kijken en je voelen is altijd vanuit een bepaald perspectief – zelfs als je dat ontkent en neutraal wilt beschouwen. Hoe kijk je naar de wereld, waar geloof je in? Welke waarden draag je uit, naar binnen en naar buiten? Als je dat goed doet, vloeit hieruit vanzelf een missie voort. Je wilt tenslotte iets. Wat brengen we? Wat doen we? En wanneer zijn we klaar? Als je op die laatste vraag een concreet antwoord hebt, was je doel wellicht nog niet groot genoeg.

LEESWIJZER

Samen vormen kijken, geloven en doen het fundament onder ons mens-zijn. Ze bieden ons identiteit

en bovenal een handelings- en toekomstperspectief. In *Hoop. Geloven in de toekomst* gebruiken we deze drieslag als rode draad. In hoofdstuk 1 kijken we goed om ons heen: Wat zien we? In wat voor wereld en tijd leven we? Hoe laat is het op de wereld- of de dorpsklok? Dit is geen tijd van alleen maar crisis of slecht nieuws. We zien van alles veel. We zien donkere, chaos en wanhoop, maar ook een groeiende kritische houding. We zien nieuwe aandacht voor het weggelaten van onze apparaten en hernieuwde aandacht voor stilte en contemplatie volgens de oude kloostertraditie. We zien hoop oppoppen in de samenleving: in de onderstroom, maar ook in de bovenstroom. Op de volgende bladzijden geven we daar allerlei voorbeelden van.

Van de blik naar buiten keren we in hoofdstuk 2 de blik naar binnen. We gaan aan zelfonderzoek doen. Hopen gaat over wat je gelooft over de toekomst. Hoe kun je toekomstgeloof ontwikkelen? Bestaat er te midden van alle verschillende perspectieven op de toekomst nog iets wat ons bij elkaar houdt? Zijn er gezamenlijke waarden? We verklappen alvast dat hoop verrassend verbindend is.

In hoofdstuk 3 willen we onderzoeken wat we vanaf nu kunnen doen. Wat wordt onze missie – of waarin verdient die missie aanscherping? Hoop is een helpend woord wanneer we het actief toepassen, wanneer we het inzetten om onszelf aan een groter doel over te geven, aan een missie. In dit gedeelte

zetten we aan tot actie: bij jou, bij de organisatie waar je werkt, bij jouw kerk- of werkplek. Hier vind je de ruimte om op papier te zetten wat jij ziet, waar jij in gelooft en wat jij graag wilt doen. Wat is jouw visie en missie? Wat zijn jouw waarden? Niet als een programma waar je al mee van wordt als je de actiepunten alleen al opsomt, maar als een praktische vertaling van de hoop die in je leeft. Een kenmerk van echte hoop is namelijk dat zij graag gedeeld wil worden.

Ons hogere doel bij het werken aan dit boek is dat allerlei mensen – persoonlijk en gezamenlijk – zelf gaan uitspreken wat ze zien, wat ze geloven en wat ze (willen) doen. Wij geven HOOP cadeau, zodat jij jouw hoop weer kunt doorgeven.

In de bladzijden die volgen zul je vaak de woorden *wij* en *ons* lezen. Daarmee leggen we de verantwoordelijkheid nadrukkelijk niet bij jou, maar bij ons. Heel vaak wordt er gekeken naar instanties zoals de gemeente, de rijksoverheid, de Belastingdienst, het bankwezen en de politiek, alsof het losgezongen entiteiten zijn. Maar ook zij zijn wij. Want wij werken daar. Wij zijn het zelf. Het zijn ónze instanties. Wij proberen daar samen de juiste keuzes te maken, ook al falen we voortdurend. Dit geldt net zo goed voor levensbeschouwelijke instituten als de kerk, de moskee of het humanisme. Ook al zijn veel Nederlanders daar niet persoonlijk mee verbonden, ze zijn wel degelijk van ons allemaal.

Verandering is een constante geworden in onze samenleving. Kan iemand het nog bijbenen? Hoe doen kerken dat eigenlijk? Hoe blijven die aangehaakt bij de samenleving? En wat zegt het dat juist nu de thema's van de kerk overal oppoppen, in bedrijven en in SIRE-campagnes?

Deze situatie vraagt om een dominee die trends spot en een toekomstonderzoeker die zin geeft. Samen gaan zij in op drie belangrijke vragen: Wat zien we om ons heen? Wat geloven we? En wat doen we vervolgens?

De auteurs reiken inspiratie aan, een nieuwe manier van kijken, orde in chaotische tijden, een beetje grip zelfs. En natuurlijk vertrouwen en een rotsvast geloof in de toekomst. Maar bovenal gaat het hen om handelingsperspectief, zodat je niet alleen kunt ontdekken hoe trends onze tijdgeest vormen en kleuren, of hoe je geloof kunt vinden, maar vooral hoe je tot actie kunt overgaan.

Een handzaam boek voor werkers en beleidsmakers in de kerk, professioneel en vrijwillig. Maar ook voor kerkvernieuwers in de breedste zin van het woord. En voor iedereen die aanvoelt dat de samenleving nieuwe spirit nodig heeft.

NUR 740

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT